

МЕДІАОСВІТА У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ПАРАДИГМІ

MEDIA EDUCATION IN THE MODERN PEDAGOGICAL PARADIGM

Стаття присвячена актуальним проблемам формування медіаграмотності учнів початкової школи в умовах Нової української школи які є представниками нового покоління «Z», народженого в епоху масового поширення інтернет-технологій та мають певну особливість в порівнянні з попереднім. У процесі аналізу наукової літератури було встановлено, що впровадження медіаосвіти та формування медіакомпетентностей молодших школярів стає дуже важливим аспектом у сучасному світі та його нагальною потребою, адже в силу свого віку та розвитку школярам складно фільтрувати сприйняту інформацію, тому важливо з перших днів навчання в школі створити медіапідкованого користувача – навчити дітей критично підходити до інформаційних повідомлень, відрізняти факти від суджень, формувати вміння розуміти реальність, сприймати та аналізувати медіатексти. Розкрито зміст ключових понять дослідження, охарактеризовано хронологію створення медіаконцепцій у світовому просторі, наголошено на вимогах нормативних документів щодо формування медіанавичок учнів початкової школи. Аналіз наукових джерел показав, що медіаосвіта трактується і як галузь педагогіки, і як процес розвитку особистості. У статті актуалізовано роль медіаосвіти як елементу освітнього процесу, спрямованого на формування медіакультури особистості та актуальні проблеми її підготовки до безпечної та ефективної взаємодії з сучасною системою засобів масової інформації, включаючи як традиційні засоби масової інформації (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерний зв'язок, Інтернет, мобільна телефонія) з урахуванням розвитку інформатизації та комунікаційні технології. Розглянуто актуальні питання медіаграмотності, дослідження медіа та їх вплив на суспільство, вплив медіа на емоційний та інтелектуальний розвиток дитини, її психіку. Також наголошується, що в багатьох країнах медіаосвіта функціонує як система, що стала невід'ємною частиною загальної освіти молоді з одного боку, і масових інформаційних процесів – з іншого. Підкреслюється, що сьогодні початкова школа стає інформаційно-освітнім середовищем, яке формує медіа-особистість, медіаспоживачем, який вміє знаходити необхідну інформацію і перевіряти її достовірність, медіатором, який грамотно і відповідально створює власні медіапродукти.

мування медіаграмотності учнів початкових класів.

The article is devoted to the actual problems of formation of media literacy of primary school students in the conditions of the New Ukrainian School, who are representatives of the generation "Z", born in the era of mass distribution of Internet technologies and have a certain feature in comparison with the previous one. In the process of analyzing the scientific literature, it was found that the introduction of media education and the formation of media competencies of younger schoolchildren is becoming a very important aspect in the modern world and its urgent need, because due to their age and development, it is difficult for schoolchildren to filter the perceived information, so it is important to create a media-savvy user from the first days of schooling – to teach children to critically approach informational messages, distinguish facts from judgments, form the ability to understand reality, perceive and analyze media texts. The content of the key concepts of the study is disclosed, the chronology of creating media concepts in the world space is characterized, the requirements of normative documents on the formation of media skills of primary school students are emphasized. Analysis of scientific sources showed that media education is interpreted both as a branch of pedagogy and as a process of personal development. The article actualizes the role of media education as an element of the educational process aimed at forming the media culture of the individual and actual problems of its preparation and for safe and effective interaction with the modern system of mass media, including both traditional media (print, radio, cinema, television) and the latest (computer communications, Internet, mobile telephony), taking into account the development informatization and communication technologies. The topical issues of media literacy, media research and their impact on society, the impact of media on the emotional and intellectual development of a child, his psyche are considered. It is also noted that in many countries media education functions as a system that has become an integral part of the general education of young people on the one hand, and mass information processes on the other. It is emphasized that today primary school is becoming an information and educational environment that forms a media personality, a media consumer who knows how to find the necessary information and verify its authenticity, a media creator who competently and responsibly creates his own media products. **Key words:** media education, media literacy, media cultures, information and educational environments, formation of media concepts, formation of media literacy of primary school students.

УДК 37.014.542:070:004

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/58.2.43>

Попов М.О.,

аспірант кафедри початкової освіти
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

Постановка проблеми у загальному вигляді. Перехід сучасної освіти в Україні до інформаційного суспільства, вимагає активного використання медіа в освітньому просторі як важливого засобу побудови Нової української школи. Сучасні молодші школярі є активними споживачами медіа-інформації, володіють навичками

роботи з комп'ютером. У повсякденному житті діти стикаються з оголошеннями, рекламою, інформаційними повідомленнями, які формують їх уявлення про модель сучасного світу, соціальних відносинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження різних аспектів медіаосвіти

проводять вчені багатьох країн. Питання медіаграмотності, дослідження медіа та їх вплив на суспільство, розвиток студентами навичок і умінь, необхідних для ефективної взаємодії з сучасними медіа, знаходяться в центрі уваги таких зарубіжних вчених, як Р. Гоббс і Р. Кубі (США), Ж. Гоне і К. Ермелен (Франція), Б. Щерб (Німеччина), а також таких українських вчених, як О. Баришполець, О. Волошенюк, Н. Габор, Л. Найдьонова, І. Слісаренко, М. Тимошик.

Проблеми медіаосвіти в початковій школі розглядають О. Волошенюк, В. Маламед, С. Пензай; Дослідженням сформованості медіакомпетентності молодших школярів займаються такі зарубіжні вчені, як В. Вайдінгер, Р. Голоб, А. Ескода, Е. Ескода, Е. Малютін, Е. Нікітіна, П. Пури, Е. Шильдер, І. Толмачова, а також вітчизняні дослідники О. Волошенюк, Г. Дегтярьов, В. Іванов, В. Літостанський та інші.

Виділення невіршених раніше частин загальної задачі. Стрімкий розвиток засобів масової інформації, необмежений доступ до інформації та її використання для наукового і соціального прогресу, вирішення глобальних проблем людства ставить перед сучасною освітою нові завдання. Засоби масової інформації мають значний вплив на освіту нового покоління, часто стаючи провідним фактором його соціалізації, стаючи засобом дистанційного навчання та джерелом неформальної освіти. Однак недоліками цього процесу є недосконалий захист дитини від медійного контенту, який може завдати шкоди її здоров'ю та розвитку, відсутність механізмів ефективного саморегулювання інформаційного ринку, які б запобігали неякісним медіапродуктам, ідеологіям та цінностям з низькою моральністю, іншим соціально шкідливим інформаційним впливам. Посилення необхідності активізації розвитку медіаосвіти зумовлене необхідністю протистояти зовнішній інформаційній агресії та деструктивній пропаганді.

Мета статті: обговорити та дослідити ключові поняття дослідження, охарактеризувати хронологію виникнення концепцій медіа у світовому просторі, висвітлити вимоги нормативних документів щодо формування медіакомпетентності учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство неможливо уявити без технологічно розвиненого інформаційного простору, воно відіграє важливу роль у формуванні духовного клімату, стаючи все більш визначальним у функціонуванні найважливіших сфер життя держави.

Медіа-простір є частиною інформаційного та соціального простору. Вона здатна подолати всі традиційні обмеження фізичного простору і скасувати будь-яку географічну відстань. Сьогодні медіапростір необмежений. А основою сучасного медіапростору є засоби масової інформації, до

яких відносяться друковані, радіо-, телевізійні технології, комп'ютерні телекомунікації. Телебачення і соціальні мережі як складові медіа-простору заповнюють вільний час людини, інформують його про стан навколишнього світу, розважають, іноді вчать і в той же час роблять сильний вплив на духовні цінності, на мислення людини, на стиль сприйняття світу, на тип культури.

Рубіж двадцятого і двадцять першого століть ознаменувався значними змінами в соціокультурній дійсності, які дали поштовх формуванню нового покоління молоді. Джош Спір і Аарон Дегнан в 2007 році ввели поняття «цифрове покоління», яким представники назвали людей, народжених за часів цифрової революції. Кожне покоління трохи сильніше і розумніше попередніх, запевняють вони. Просто це нове покоління завжди відрізняється. «Покоління Google», «міленіали», цифрові аборигени (digital natives), «kids clippers» – всі ці назви підкреслюють величезну роль цифрових технологій в житті сучасної молоді та дітей. В останні роки психологи і соціологи вивчили, чим поведінка підлітків відрізняється від поведінки старших поколінь. Нове покоління має певну особливість в порівнянні з попереднім. Вона зростає в цифровій сфері, в цифровій культурі.

Відповідно до Теорії поколінь, створеної в 1991 році, кожні 20 років народжується нове покоління людей, які виростають в певних історичних умовах і мають схожі цінності. Зараз активні покоління – «бебі-бумери», «X», «Y», «Z». Покоління «Z» – діти, народжені в епоху масового поширення інтернет-технологій (в Україні початок цього періоду – з 2003-2005 рр.). Головна властивість нового покоління полягає в тому, що воно володіє «високими технологіями в крові». Дуже швидко ми переходимо в новий світ, повний змін. І діти використовують кожну можливість, кожен гаджет, щоб зв'язатися з потоком інформації. Діти з покоління Z представляють дивовижне поєднання дитячої безпосередності та дорослих навичок. Така дитина – дитина, яка живе в своєму власному світі, часто вражає глибиною свого сприйняття життя.

Як знайти спільну мову з представниками покоління «Z»? Розглядаючи переваги і недоліки сучасного покоління, психологи розробили ряд правил спілкування з поколінням «Z»: *Формулюйте завдання коротко ...* Двадцять вісім секунд – саме стільки показують дослідження Microsoft, які сучасна молодь платить за нову інформацію. Діти просто не можуть приймати довгі повідомлення, тому завдання має бути виконано не більше ніж за 25 слів. Якщо завдання велике, то його слід розбити на пункти, кожен з яких повинен звучати максимально коротко. *Ставте завдання.* Покоління Z не звикло до запам'ятовування, тому письмові завдання, які можна перевірити, будуть більш ефективними. *Похвала.* Зети пристрастилися до

«лайків». Відсутність похвали і заохочення викидає їх з рутини і змушує здаватися. *Встановіть чіткі терміни.* Поясніть малюнком. Діти та підлітки розуміють мальовані зображення краще, ніж слова (в мережі інтернет велика кількість демотиваторів, коміксів, «лайків»), саме тому майбутніх вчителів варто навчити пояснювати завдання та подавати інформацію за допомогою інфографіки. Як наслідок, процес комп'ютеризації суспільства змінює традиційні уявлення про перелік умінь і навичок, необхідних для соціальної адаптації. Грамотність, яка традиційно визначається як грамотність, тепер почала пояснюватися швидким зростанням поширеності та використання цифрових пристроїв, ресурсів та послуг. З'явилося поняття «цифрові навички», яке стало фундаментальним елементом освіти і науково-технічного прогресу і визначається як сукупність найважливіших життєвих навичок. Майбутній педагог повинен усвідомлювати, що він не тільки здатний, а й зобов'язаний володіти інформаційними засобами масової інформації, які є найважливішою умовою формування інтелектуальної компетентності. Він повинен щодня працювати над формуванням суб'єктивної реальності і нести відповідальність за її обсяг і зміст.

Діти та молодь беруть активну участь в інформаційному просторі, який впливає та змінює їхні думки та сприйняття навколишнього середовища. За словами Крістофера Ворснопа (Christopher Worsnop), одного з лідерів медіаосвіти в Канаді, медіа стали нашим середовищем, і нерозумно ігнорувати те, що нас оточує. У навчальних закладах багатьох європейських країн до обов'язкових предметів відносяться ті, які навчають медіаграмотності, запроваджують програми та спеціальні тематичні курси за вибором. В Україні, в умовах стрімкого розвитку комп'ютеризації сучасного суспільства, розробка медіапрограм є актуальною проблемою, яка потребує вирішення вже сьогодні. точно знають, чого хочуть. Легко сприймають величезні обсяги інформації.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що медіаосвіту трактують і як процес розвитку особистості, і як галузь педагогіки. Так, автори підручника «Медіаосвіта та медіаграмотність» (2013) визначають «медіаосвіту як процес навчання й самонавчання особистості за посередництва масовокомунікаційних засобів» [4, с. 63] та описують хронологію формування медіапонять у світовому просторі.

Один із провідних теоретиків у галузі медіаосвіти О. Федоров тлумачить поняття «медіаосвіта» як «процес розвитку особистості за допомогою засобів масової комунікації з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, умінь повноцінного сприймання, інтерпретації, аналізу і оцінки медіатекстів, навчання

різним формам самовираження за допомогою медіатехніки» [6, с. 27].

Українська дослідниця Г. Онкович характеризує *медіаосвіту* як «процес розвитку й саморозвитку особистості за допомогою та на матеріалі медіа» [5, с. 24].

За дослідженнями К. Нагорної, *медіаосвіта* передбачає «культуру передачі інформації та культуру її сприйняття. Вона може виступати системою рівнів розвитку особистості, здатної читати, аналізувати, оцінювати медіатекст, займатися медіаторчістю, засвоювати нові знання за допомогою медіа тощо» [3, с. 222].

Основними завданнями медіаосвіти є формування:

- *медіаграмотність*, набір навичок і знань, які дозволяють споживачам ефективно і безпечно використовувати медіа, робити усвідомлений вибір, розуміти природу контенту і послуг, приймати рішення і користуватися повним спектром можливостей, що пропонуються новими комунікаційними технологіями і медіаінформаційними системами, а також здатність захистити себе і свої сім'ї від шкідливих або вразливих інформаційні матеріали;

- *медіастійкість* особистості – здатність протистояти агресивному медійному середовищу і деструктивним впливам медіаінформації, що забезпечує психологічне благополуччя при споживанні медіапродуктів і передбачає обізнаність ЗМІ, вміння правильно вибирати інформацію;

- *рефлексія та критичне мислення* як психологічні механізми свідомого споживання медіапродуктів та саморегуляції взаємодії зі ЗМІ на основі ефективної орієнтації в медіапросторі та розуміння власних медійних потреб, адекватної та всебічної оцінки змісту, джерела, форми та якості інформації, її повного та критичного аналізу з урахуванням специфіки сприйняття мови різних медіа;

- *здатність стимулювати творчість* для компетентного і здорового самовираження особистості і реалізації її життєвих завдань, розвитку патріотизму, національної самосвідомості, згуртованості, солідарності, поліпшення якості міжособистісного спілкування, доброзичливості в мережі відносин, а також якості життя в важливих для особистості громадах;

- *спеціалізовані аспекти* медіакультури: візуальна медіакультура (сприйняття кіно, телебачення), аудіо- та музична медіакультура, розвинені естетичні смаки щодо форм мистецтва, опосередковані медіа, сучасні тенденції медіамистецтва тощо [2].

У «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» зазначено, що основними принципами медіаосвіти є:

- особистісний соціально-психологічний підхід – медіаосвіта базується на реальних медійних

потребах здобувачів освіти з урахуванням їх вікових, індивідуальних та соціально-психологічних особливостей, медіа-переваг, рівня формування медіакультури, найближчого соціального оточення;

- зосередження уваги на розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та новітніх засобів масової інформації;

- захист суспільної моралі і людської гідності, протидія жорстокості і різним формам насильства, утвердження загальнолюдських цінностей;

- повага до національних традицій – врахування національної та етнолінгвістичної специфіки медійних потреб студентів і викладачів, забезпечення рівності їх взаємодії, конструктивного діалогу;

- патріотизм – медіаосвіта полягає у забезпеченні процесу національно-патріотичного виховання молоді через використання різноформатного медіаконтенту з патріотичним змістом та формування інструментальних навичок критичного сприйняття, аналітичної обробки медіаповідомлень, оцінки їх достовірності та об'єктивності;

- громадянська орієнтація – медіаосвіта сприяє розвитку громадянського суспільства;

- естетичні натхнення – медіаосвіта використовує кращі досягнення різних форм сучасного мистецтва, естетичне виховання здійснюється через образотворче мистецтво, музику, художню літературу, кіно, фольклорні практики;

- продуктивна мотивація – поєднання творчого сприйняття засобів масової інформації і розвитку у здобувача здатності створювати власні медіапродукти [3, с. 11-12].

Освіта, особливо гуманітарне, все частіше набуває характеристик не тільки отримання нового матеріалу від керівника колеса, а й обміну інформацією та їх обговорення. Соціальні мережі дають можливість налагодити взаємодію між молодими людьми з різних країн світу та отримувати нові дані з першоджерел. Сучасна молодь формує власну думку на основі реальних подій. Крім того, є можливість здобувати знання онлайн за допомогою різних медіа-ресурсів. Тому здатність дітей і підлітків взаємодіяти з різними засобами масової інформації без шкоди для себе має важливе значення.

Формування медіаграмотності зазвичай здійснюється в ігровій формі. Елементарна дидактична гра «Віриш ти чи ні?» використовується для розвитку уваги, критичного мислення (вміння відрізнити правдиву і неправдиву інформацію), «рекламне агентство», «я редактор». Фотографія як один з видів носіїв широко використовується в навчальному процесі позакласної діяльності. Однією з цікавих новинок для роботи з дітьми є ноутбуки (від англ. «Lap Book» – книга на

колінах). Інтерактивна навчальна папка з іграми, з якою можна працювати з будь-якою інформацією. Більш того, дитина може створювати такі папки самостійно. По суті, ноутбук – це папка або міні-книга, в якій систематизовані знання по заданій темі. Темі можуть бути широкими («Погода», «Спорт», «Фрукти і овочі») або вузькими («Цифри», «Кольори», «Руху», «Звуки»). Медіа можуть стати окремою темою для ноутбука. При цьому дитина має можливість познайомитися з видами носіїв, їх функціями, споживачами. Ноутбуки допомагають швидко та ефективно засвоювати нову інформацію та закріплювати вивчене у вигляді інформації та ігор. Принципами, якими керується медіаосвіта, є свобода, партнерство, діалог та самовираження. Доброю практикою залучення учнів до розвитку медіакомпетентностей є створення власних медіапродуктів: мультфільмів, веб-сайтів, блогів, соціальних відео. Це перехід від рівня споживача до рівня створення медіаконтенту.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що медіаосвіта спрямована на вирішення низки дидактичних і соціально-педагогічних проблем – забезпечує соціальне виховання, освіту й різнобічний розвиток особистості сучасними комунікаційними засобами. Адже кінцевою метою медіаосвіти є розвиток медіаграмотності у дітей та молоді, яка розвиває сприйняття різних медіа з критичної точки зору, розуміючи їх важливість у житті кожної людини.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Імерідзе М. Б. Специфіка формування медіаосвітньої компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін у сучасних вишах. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Сер.: Педагогічні науки.* 2016. № 135. С. 263-266.
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) (2016). URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosvity-v-ukraini-nova-redaktsiya/> (дата звернення: 14.01.2021).
3. Медіакомпетентність фахівця : колективна монографія / за наук. ред. Г. В. Онкович. Київ : Логос, 2013. 287 с.
4. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенко; за науковою редакцією В. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.
5. Онкович Г. В. Медіаосвіта : експерим. програма баз. навч. курсу для студ. вищ. навч. закл. Київ : Логос, 2010. 40 с.
6. Сулім А. А. Медіакомпетентність як результат упровадження медіаосвіти. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Soc_kom/2011_968/content/sulim.pd10 (дата звернення: 02.10.2021).
7. Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку: зб. наук. праць. Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2019. 435 с.

8. Kotiash, I., Shevchuk, I., Borysonok, M., Matviienko, I., Popov, M., Terekhov, V., Kuchai O. (2022). Possibilities of Using Multimedia Technologies in Education. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, 22(6), 727-732. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.6.91>

9. The Partnership for 21st Century Skills. Framework for 21st Century Learning. URL: <https://>

www.teacherrambo.com/file.php/1/21st_century_skills.pdf (дата звернення: 30.06.2021).

10. UNESCO опублікувала п'ять принципів медійної та інформаційної грамотності, 2017 р. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/yunesko_opublikovala_pyat_printsipiv_mediynoi_ta_informatsiynoi_gramotnosti (дата звернення 22.12.2020 р.).